

УДК 321(303.446.4)

О.В. БАШТАННИК

ІСТОРИЧНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ: КОНКРЕТИЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОГО ПОЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Баштанник Оксана Віталіївна – аспірантка кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Представлене дослідження аналітичної стратегії історичного інституціоналізму в політичній науці. Розглядається застосування його дослідницької матриці по відношенню до інститутів на різних рівнях організації – міжнародному (особливо, наднаціональному), на рівні національної держави та місцевому (міському). Значна увага приділяється феномену «шляху залежності» в розвитку політичних інститутів.

Ключові слова: політичний інститут, історичний інституціоналізм, політичний транзит, шлях залежності.

Представлено исследование аналитической стратегии исторического институционализма в политической науке. Рассматривается применение его исследовательской матрицы в отношении институтов на разных уровнях организации – международном (особенно, наднациональном), на уровне национального государства (процессы политических транзитов) и местном (городском). Значительное внимание уделено феномену «пути зависимости» в развитии политических институтов.

Ключевые слова: политический институт, исторический институционализм, политический транзит, путь зависимости.

The article presents the investigation of analytic strategy of historical institutionalism in political science. Implementation its research matrix in applying to the institutions at different levels of organization - the international (especially, supranational), national-state (the processes of political transitions) and local (urban) are examined. Great attention is paid to the phenomenon of "path dependence" in developing of political institutions.

Keywords: political institution, historical institutionalism, political transition, path dependence.

© О.В. Баштанник, 2012

Постановка проблеми. Інституційні аспекти політологічних досліджень не втрачають першості серед аналітичних пріоритетів вчених, і ми також вважаємо, що саме трансформація інститутів відіграє одну з найбільш значних ролей у політичному просторі як реальному політичному процесі, оскільки своєчасне концептуальне осмислення актуальних емпіричних фактів робить можливим адекватний аналіз та прийняття поточної політичної ситуації, тим самим збагачуючи політичну науку новою концептуальною та методологічною складовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти історичного інституційного аналізу викладені у роботах Р.Патнема, Д.Аптера, А.Пшеворського, Ф.Фукуями, А.Колодій та ін. Феномен «шляху залежності» опрацьований такими вченими, як С.Е.Пейдж, С.Стеймно, Г.Шварца, П.А.Девіда та ін. Ми спробуємо перевірити, чи можливо скласти цілісне уявлення про історичний інституціоналізм як специфічний підхід до аналізу політичних інститутів, і продемонструємо комплексну модель об'єктів дослідження, які можуть бути задіяні в цьому аналізі.

У статті ми будемо досліджувати те, як характерні риси історичного інституціоналізму проявляються в його дослідницьких практиках (на різних рівнях аналізу) та до яких висновків спонукають вчених. Особлива увага буде сконцентрована на феномені «шляху залежності», як ідентифікуючого історичний інституціоналізм концепті та, в той же час, чи не найбільш спірного для його розробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ви-

вчення політичних інститутів цілком можливо вважати центральним для ідентифікації політичної науки як академічної дисципліни. Історичний інституціоналізм з-поміж усіх інших підходів нового інституціоналізму як широкого наукового напрямку у дослідженні інститутів різної природи (економічних, соціальних, політичних та ін.) є орієнтованим переважно на розробку явищ політичної реальності, а тому розгляд його аналітичних можливостей має важливе значення для політичної науки.

Варто зазначити, що загалом у новому інституціоналізмі категорії «інститут» надається комплексне визначення як складному поєднанню формальних і неформальних правил, культурно-ціннісних компонентів, що формують «сенсові рамки» для діяльності політичних акторів [12, с. 73].

В той же час, в історичній його версії інститути не розглядаються як окрема рушійна сила політичного процесу – соціально-культурні фактори також вважаються важливими для повної картини дослідження, а при аналізі інституційного розвитку підкреслюється феномен виникнення «залежності від пройденого шляху» та впливу цього фактора на майбутнє інституту. Вчені тут тяжіють до виведення макровисновків з аналітичних процедур, пояснення масштабних залежностей у значних часових проміжках, хоча критики, недооцінюючи, часто коротко характеризують цей дослідницький підхід як «history matters» (англ. – історія має значення).

Р. Патнем у своїй вже класичній роботі «Становлення демократії. Громадянські традиції в сучасній Італії» (1993) виявив залежність політич-

ного розвитку різних регіонів Італії від тиску на нього історичного спадку, а особливо – від наявності традицій громадянської політичної культури і продукування «соціального капіталу» як конкретного її прояву (можливість існування довіри між громадянами, здатності взаємодіяти для досягнення спільних значущих цілей). Він аналізував адміністративну реформу в Італії 1970-х рр. та виявив розбіжності у функціонуванні тих самих інституцій на історично авторитарно-патримоналістському півдні та демократично-республіканській півночі країни за суттєвої різниці рівня розвитку соціального капіталу [15].

Якщо екстраполювати висновки Р. Патнема на політичний процес у масштабі країни в цілому, то можна дійти висновку, що високий рівень взаємної довіри й відповідальності (розвинений соціальний капітал) сприяє підвищенню ефективності проведення політичного курсу чинної влади в державі та об'єднанню і зміцненню суспільства загалом.

За Р. Патнемом, зміст феномена «*path dependence*» полягає у тому, що результуюча певного політичного процесу – наприклад, формування політичного інституту – залежить від широкого комплексу умов (передовсім, культурно-історичного характеру), який визначив початок його перебігу. Подібний підхід у відношенні подальших трансформаційних можливостей державних інститутів не слід абсолютизувати, адже будь-які тенденції можна скоригувати за наявності необхідних ресурсів для цього.

В якості ще одного прикладу для відзначення ролі ідеї історичного спадку в розбудові політичних інституцій варто навести модель С. Роккана, що є однією з центральних для розуміння проблем формування партійних систем та заснована на ідеї наявності певної історичної послідовності в укладанні часткових альянсів у суспільстві, які утворюються внаслідок різноманітних конфліктів, що призводять до інкорпорації кліважів (розколів) до інститутів політичного представництва [7, р. 349].

В такому контексті саму політичну систему можливо розглядати як продукт політичних конфліктів, наслідки яких, в свою чергу, залежать від колись зробленого політичними акторами вибору ролі в дискусії суперечності та функціонування вже існуючих до того структур – реформи зазвичай розгортаються на базі напівзруйнованих інститутів минулого і саме політична еліта обирає, як багато з політичної спадщини вона бажає захистити в новій політичній системі. Певні вчені-економісти часто наводять аргументи на користь того, що включення в політичну науку феномена «шляху залежності» відбулось як запозичення деяких положень з теорії QWERTY-ефекту¹ для моделей технологічного розвитку.

Втім, П.А. Девід вважає, що «шлях залежності» не може складати значного інтересу для економістів, тому що світ ринкової економіки не надає, за своєю природою, необхідних умов для розгортання «ефекту колії» [2]. І справді, економічна система в її нормальній, саморегульованій динамічній рівновазі просто не дозволить вкорінення неефективних форм ведення господарської діяльності.

Проте, зворотний варіант все ж може мати місце – якщо встановиться специфічне політичне урядування в державі. В такому разі (наприклад, при намаганні встановити комуністичний політичний режим) самостійна економічна система визнається як соціально неефективна і тоді починається штучне конструювання «шляху залежності».

У подальших дослідженнях розвитку інститутів політології прагнули відійти від початкового розуміння феномена «шляху залежності» як фіксації цього факту на конкретному часовому відрізку, зосередивши увагу на тому, яким чином установи змінюються в часі (адже вони не залишаються стабільними назавжди) та які фактори спричиняють ці зміни. Виходячи з цього, Т.К. Боас [1, р. 33-34] вважає за потрібне замість QWERTY-ефекту, який став у пригоді для більш ранніх досліджень феномена «шляху залежності», але занадто спрощував пізнавальні можливості вчених, запозичити більш зручні елементи для створення моделей довгострокових політичних змін з таких технологій, як Інтернет (стандарти якого є більш складними та багатокомпонентними, за рахунок чого технологія може розвиватися сама по собі через трансформацію своєї ж структури). Він пропонує «композитстандартну» модель «шляху залежності», яка показує, як додаткові зміни політичних інститутів можуть накопичуватися одна за одною і привести до фундаментальних трансформацій [1, р. 35]. Завдяки використанню даної моделі стає можливим дослідження декількох шарів інституційної структури різного ступеня складності в комплексі, адже часто їх аналітично неможливо роз'єднати.

Чи можливо, в такому разі, віднайти т.зв. «точки біфуркації» у розвитку інституту? Якими є чинники, що визначають характер трансформації? Для отримання відповідей на питання, які ставить перед нами дослідження феномена «залежності від шляху» Й. Грінер, наприклад, пропонує звернутися до евристичних можливостей морфогенетичної соціальної теорії [4]. Згідно із вказаним підходом, ми маємо вивчати вплив структурного та ідейного (культурного) компонентів на організаційну систему окремо один від одного, аби з'ясувати всі можливі канали і чинники впливу та його інтенсивність.

При аналізі з такого роду позицій повинен бути віднайдений момент, коли ще існували декілька життєздатних альтернатив для розвитку інституту, згодом мають бути встановлені ті випадкові події, які вплинули на хід ситуації, а наостанок – чітко окреслені умови, за яких можливо спостерігати виникнення «залежності» [4]. На думку вченого, це відбувається коли є зацікавленість агентів, що мають справу переважно з структурними компонентами системи, у взаємодії з агентами, які привносять культурні новації в систему – так зароджується ситуаційна логіка «морфостази».

Ми можемо цю закономірність визначити так – коли постулати певної ідейної системи, яка формується спершу стихійно завдяки діяльності мислителів (від письменників до філософів) запозичують для розробки довгострокової програми суспільного розвитку, вона стає підґрунтям ідеології для спіль-

ноти, яка її обирає. Звісно, пізніше будуть розроблені конкретні програми для реалізації обраної політики, проте основою співпраці залишаться базові цінності (індивідуалізму чи колективізму, свободи або підпорядкування та ін.), прагнення розділити які і є тим спільним знаменником, що має стабілізувати політичний курс суспільного руху, партії, владних установ. Якщо для захисту системи від зовнішнього впливу чи наслідків внутрішніх дестабілюючих процесів може бути штучно сконструйоване ціннісно-культурне середовище, яке унеможливить здійснення суттєвих якісних трансформацій основних політичних інститутів, тоді будь-які політичні реформи не виправдають себе і відбудеться замикання руху по колу.

Втім, навіть визнаючи можливість відслідкування залежності, далеко не всі вчені прагнуть віднайти її витоки. Я.С. Лустик вважає, що історичному інституціоналізму, до певної міри, притаманне мислення в категоріях дарвінівського еволюціонізму – адже сама по собі еволюція теж є історичним процесом, де розвиток відбувається через призму безлічі варіантів можливого. В такому сенсі політичний інститут розуміється як онтологічна категорія, такий собі «еволюційний вид» [10, р. 188-189]. Але, як ми знаємо, для еволюціонізму важливим є адекватне пояснення отриманих результатів, а також прояснення тих механізмів, через які визначені ефекти стають можливими. Проте, як раз цей аспект вчені часто випускають з розгляду і не бачать навіть, що інститути, створені для певних цілей, у ході їх еволюції перенаправляються на виконання геть інших. Більше того, часто процеси, що спричиняють утворення інститутів, відрізняються від процесів, які спонукають їх відтворення, але і цей факт залишається поза увагою вчених [10, р. 205-206]. Як показує політична практика, при певних умовах актори можуть бути приречені на вибір інститутів, які ще від початку їх конструювання складають враження «дисфункціональних», і та напруженість, яка виникає на етапі обговорення проекту, згодом трансформується у стійку тенденцію краху установи. Для того, щоб прийти до консенсусу при формуванні інституту, доводиться звертатись до великої кількості виключних поправок – це закладає фундамент для майбутніх функціональних криз. Також завжди слід пам'ятати про розбіжності між теоретичним проектом інституту та його фактичними особливостями, які можна помітити лише при відслідкуванні реальної межі ефективності щодо управління певною сферою суспільних відносин.

Що ж до предметної площини застосування дослідницьких практик інституційного аналізу історичного типу, то на сьогодні він використовується в політичній науці при вивченні досить широкого кола об'єктів: ролі міжнародних організацій в глобальній політиці, трансформаційних процесів у перехідних суспільствах та особливостей розвитку внутрішньодержавних локальних утворень.

Пізнавальні можливості історичного інституціоналізму як інструменту для дослідження акторів міжнародної політики розкриваються переважно у роботах європейської школи полі-

тичної науки. На думку О. Фіоретоса, у розробці проблематики міжнародних відносин історичний інституціоналізм на сьогодні найбільш вдало застосовується при дослідженні переваг впливових національних держав у конструюванні міжнародних інституцій та діяльності в їх межах, у більш широкому сенсі – загальних особливостей інституційного будівництва в міжнародній системі [3, р. 383-384]. Так, коли мова йде про роль держави, то увага вчених зазвичай звернута на те, як інтереси внутрішньодержавних політичних груп визначають формування національного дизайну управління, а політичний курс уряду приймається в міжнародних установах (наприклад, як національні форми регуляції певної сфери суспільних відносин продукують складності у досягненні консенсусу на рівні ЄС).

За найбільший парадокс сучасності О. Фіоретос вважає те, що міжнародні інститути на сьогодні як ніколи раніше мають всі можливі ресурси і повноваження для проведення ефективної діяльності, але при цьому все ще не в змозі виконувати покладені на них завдання [3, р. 386]. На нашу думку, основною причиною все більшого укорінення подібної практики функціонування міжнародних організацій відбувається через намагання поодиноких більш впливових держав зберегти своє привілейоване становище в середині організації на міжнародній арені, через що вони противляться зміні балансу сил і намагаються закріпити поточні правила політичної гри (як більш вигідні) навіть перед загрозою кризи. Всередині країни окремі політичні групи також можуть мати значну зацікавленість у збереженні існуючої позиції держави в міжнародній організації, а тому їм вигідною є наявність незгодженостей у внутрішньодержавному визначенні пріоритетів зовнішньої політики.

Також на міжнародному рівні функціонування інституцій відбувається «перекривання» мандатів організацій (сфер діяльності, а отже, і сфер відповідальності), мультиплікаційний ріст самої їх кількості призводить до розмивання позицій учасників, а нормативність положень майже не функціонує [3, р. 387-388]. Отже, міжнародна система сучасності не настільки раціонально організована, як це прийнято вважати: нові структурні дизайни додаються до старих, зміщують їх або поступово зникають і в цій суцільній плутанині посилюються позиції лише найбільш сильних держав, які навіть можуть стати уособленням інституту (роль США у НАТО). Серед окремих інститутів регулювання міжнародної політики в рамках історично-орієнтованого політологічного дослідження під пильною увагою вчених перебуває також інституційна структура ЄС. Щодо такого особливого союзу держав сформувалися дві традиції аналізу – в американській політологічній традиції він досліджується як певного роду функціональне утворення в одному ряду з іншими міжнародними організаціями (через призму теорії міжнародних відносин). Проте, в Європі аналітики обрали інший шлях – розробки ведуться в рамках компаративістської методології (порівняльне дослідження еволюції розвитку відносин, які привели до формування

того чи іншого інституту) [9]. Це дозволяє віднайти чітку залежність там, де спільна історія міждержавних відносин має надзвичайно важливе значення щодо розуміння складної системи «стримувань та противаг». Таким чином, у нашому випадку інструментарій порівняльної політології є більш перспективним для збагачення теоретичного базису політичної науки та адекватним відносно емпіричного матеріалу дослідження, коли держави осмислюються як формалізовані структури домінування в інституційній площині як внутрішньо, так і зовнішньо спрямованих спільних політик ЄС.

При розгляді особливостей внутрішньої політики ЄС, яка регулює його інституційну конструкцію, з позицій якісного аналізу [8] частіше за інше відзначається така її особливість, що в державах-членах Спільноти уряди не завжди можуть усвідомлювати в повній мірі весь спектр наслідків політичних реформ, які стосуються структурних перетворень і тягнуть за собою перерозподіл балансу сил. Так, становлення наддержавних інститутів ЄС, а також формалізація основних детермінант їх функціонування відбувалися як реалізація спільних ідей та принципів, покладених в основу інтеграції в Європі. Міжнародна політика між країнами ЄС перетворилася в якийсь момент на «внутрішню глобальну політику». Та в процесі перевірки дійсності стало зрозуміло, що задля реалізації ефективного регіонального співробітництва населенню країн ЄС необхідно, хоча б певною мірою, мати суб'єктивне відчуття громадянської єдності, європейської ідентичності. Оскільки основоположним чинником її формування виступає культура, то вона ж фактично легітимізує інституційну систему інтеграційного проекту. А отже, політична інтеграція повинна слідувати за культурним та економічним зближенням європейських народів, а не передбачати його. Коли ж окремі прихильники розширеного ЄС прагнули залучати до співпраці якомога більше країн Європи, щоб географія співпала з політикою та спільна історія була закріплена, а єдність зміцнена документально, вони вважали, що наявні суперечності поступово нівелюються і старі конфлікти будуть розв'язані остаточно. Як показала практика, у кризові часи економічної нестабільності на світло з тіні починають проявлятися забуті вже розбіжності, які формувалися історично, мають значну вагу для громадської думки та силу для розхитування інституційних основ цілісності ЄС. Це зайвий раз доводить, що неможливо відмінити вольовим чином дію історичних закономірностей в принципі і «залежності від шляху» зокрема. При застосуванні інструментарію історичного інституціоналізму на рівні функціонування національних держав ефективність його найбільше проявляється в дослідженні політичних трансформацій у системах, які стали на шлях демократичного транзиту. Невідповідність між формальними та неформальними інструментами забезпечення політичної практики призводить у таких нестабільних системах до інституційних пасток [11], коли зацікавлені в підтриманні подібного балансу сил політичні актори не беруть до уваги те, що вкорінення такої невідповідності в конкретному інститу-

ті сприяє розвитку дисфункціональних тенденцій, під тиском яких інститут неспроможний буде регулювати суспільні відносини навіть за допомогою неформальних чинників.

Наприклад, в подібних умовах відбулася консолідація інституційного ядра російського політичного режиму – функціонує єдиний лідер за відсутності реальної політичної конкуренції та чіткої вертикалі незалежної виконавчої влади.

Вихід з подібних інституційних пасток для Росії В. Гельман визначає через два найбільш вірогідні варіанти еволюції функціонування політичних інститутів у короткостроковій перспективі – розвиток у рамках поглиблення нинішнього статус-кво, або подолання невисокої ефективності політичного курсу шляхом ведення ще більш жорсткої політики [13, с. 31-33]. Обидва варіанти, як бачимо, не припускають визнання ролі народних мас – вся трансформація відбувається лише волею правлячої еліти і реальної демократизації не відбувається – поступово наближається загроза відмирання інститутів, які втрапили у таку пастку.

Саме тому вчений пропонує не чекати, до чого призведе еволюційний розвиток подій, а демонтувати існуючі нині інститути та змінити геть на нові.

А.А. Фісун вважає, що політичний розвиток пострадянських держав краще за все може бути охарактеризований як конструювання неопатримонального типу врядування (що діє на всіх рівнях владної організації). У подібного роду політичних системах формується клас політичних акторів, які використовують адміністративну владу з метою досягнення передовсім власних економічних цілей та подолання політичних конкурентів через перешкодження їх економічним інтересам. На пострадянському просторі подібні процеси відбуваються за формального встановлення типових демократичних інститутів (виборів, партійного плюралізму та ін.), під оболонкою котрих реалізуються фактично патримональні норми традиційної політичної культури [16, с. 168-171]. На наш погляд, навіть очікувана перспектива ефективності від провадження саме такої політики може бути сильним аргументом на користь закріплення означеного типу управління, не кажучи вже про одержання реальних економічних дивідендів – перетворення всієї держави на одну велику корпорацію.

Шлях політичного транзиту перехідних політичних систем на сьогодні вже не визначається як такий, що має на меті встановлення класичної ліберальної демократії – для деяких країн, особливо посткомуністичних, політичний розвиток ніби завмирає у т. зв. сірій зоні – є всі атрибути демократичного політичного режиму, але сам він не функціонує [15]. Незважаючи на всіляко підкреслюваний перехідний тип таких режимів, вони якраз можуть бути досить стабільними і встановлюватися на тривалий період часу.

Відштовхуючись від подібної логіки, Є. Головаха та Н. Паніна описують особливості розбудови інститутів у нашій країні та на пострадянському просторі в цілому як утвердження «подвійної інституціоналізації» [12, с. 75] – наявності інститу-

ційних форм, що діють одночасно і не перебувають у логічній згоді: запроваджені згори законодавчим шляхом нові демократичні інститути інституціональні установи та старі радянські норми і практики, що продовжують існувати на рівні традиційної легітимності в середині інститутів.

Зміщуючи фокус уваги із структурно-функціонального аналізу формалізованого типу, неоінституціоналізм найкраще пояснює яким чином у перехідних суспільствах із утвердженням демократичних форм урядування зберігаються і діють недемократичні подвійні стандарти.

Саме ця дослідницька стратегія, частиною якої є історичний інституціоналізм, може допомогти, на думку А. Колодій [14, с. 65], в розв'язанні проблемних вузлів демократичної трансформації через переорієнтацію уваги з пошуків ідеального інституційного дизайну на вивчення шляхів перетворення формальних інституцій у реальні.

Втім, тенденція відторгнення нових моделей регулювання (і, відповідно, інститутів, що їх забезпечують) може значно посилюватися в регіональних органах влади при високому рівні цивілізованості центральної влади.

Ключовий аспект тут – роль безпосередньо місцевого самоврядування у локальній системі управління, яке часто є унікально специфічним і відображає цінності та інтереси, що є типовими для місцевої спільноти. Однак ми погоджуємося з тими дослідниками [5], які вважають, що саме загальнонаціональні політичні традиції є найбільш впливовим фактором на локальну політичну реальність та конкретні прояви її. Навіть за найбільш сприятливих обставин конструювання «держави в державі» не може тривати довго без підтримки центру, якщо лише він володіє достатніми ресурсами та політичною волею, щоб зміцнити офіційну владу у найвіддаленіших регіонах.

Історичний аналіз інституцій на мікрорівні презентує С.С. Іаннароне, яка в своєму авторському ревію аналізує декілька публікацій з проблематики будівництва і розвитку міст. Новітнє проектування міського дизайну майбутнього, вплив глобалізації на розвиток міст, які є важливими міжнародними центрами для встановлення економічного, політичного та культурного співробітництва, а також перетворююча сила міжнародної міграції в ситуації конкретного міста – все це ви-

значається автором як важливі на тепер і перспективні в подальшому напрямки роботи вчених. Так, в цитованій нею роботі Р. К. Сміта «Мексиканський Нью-Йорк: транснаціональне життя нових іммігрантів» актуалізується феномен інституту «транснаціонального життя»: втіленого в щоденній практиці особистості і соціальних структурах, які допомагають сформувати життя світу іммігрантів та вбудоване у відносини між людьми, інститутами і місцем проживання [6]. Дослідження міських політичних режимів означає винайдення хорошого тестового майданчика для історичного інституціоналізму щодо розгляду локальних інституцій, вбудованих у багаторівневі глобальні контексти (case studies).

Висновки. Отже, зміни, що відбуваються у принципах та методах вивчення політичних інститутів, ми можемо презентувати як послідовний зсув наукових парадигм – традиційний інституціоналізм базувався на формалізованому аналізі політико-правової реальності, але в сучасних умовах такий вид дослідження заміщується неоінституціоналізмом (що характеризується як напрям, в якому поєднані численні дослідницькі школи, засновані на різноманітних методологічних принципах).

Пізнавальні можливості історичного інституціоналізму є досить високими – за допомогою виділення історичних закономірностей, фундаментальних культурно-ціннісних залежностей вченим вдається дослідити проблеми існування спільнот різного масштабу та рівня організації – міждержавних союзів, окремих країн та локальних структур.

Видається цілком виправданим констатувати, що історичний інституціоналізм (як один з різновидів дослідницьких стратегій нового інституціоналізму) найкраще може бути апробований при аналітичних розробках у площині порівняльних політологічних досліджень – застосуванні моделей вивчення політичної реальності, яка оперує мета-теоретичними концептуальними утвореннями при вивченні цілком конкретних (історично-зумовлених та вкорінених на певному політико-географічному просторі) об'єктів політичної реальності. За рахунок цього відбувається продуктивне формування концептів «середнього рівня» (характерної прикмети компаративістики як такої) – наприклад, «шляху залежності».

ПРИМІТКИ:

¹ Назва походить від перших шести літер класичного розподілу букв на англійському варіанті клавіатури перших друкарських машинок – він не вважався зручним і був прийнятий для того, щоб машиністки не друкували занадто швидко, оскільки через це псувалися друкарські апарати. Втім, коли технологія трансформувалася і стало можливим встановити більш зручний порядок літер цього все одно не зробили – стандарт QWERTY був вже занадто поширений і виробники комп'ютерної техніки не схотіли нічого змінювати [2, р. 35-36].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Boas T.C. Conceptualizing continuity and change: the composite-standard model of the Path dependence [Text] / T.C. Boas // Journal of Theoretical Politics. – 2007. – №.19 (1). – P. 33-54.
2. David P.A. Path dependence, its critics and the quest for “historical economics” [Electronic resource] / P.A. David. – Mode of access: <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12448/1/0502003.pdf>.
3. Fioretos O. Historical institutionalism in International relations [Text] / O. Fioretos // International organization. – 2011. – № 65 (Spring). – P. 367-399.
4. Greener I. Historical institutionalism, critical realism and morphogenetic social theory – towards a synthesis of explaining why his-

- tory matters in organizations? [Electronic resource] / I. Greener. – Mode of access: <http://www.mngt.waikato.ac.nz/ejrot/cmsconference/2005/proceedings/criticalrealism/Greener.pdf>.
5. Grubovic L. New institutionalism as a new theoretical framework for urban political analysis [Electronic resource] / L. Grubovic. – Mode of access: <http://www.doiserbia.nb.rs/ft.aspx?id=1450-569X0411041G>.
6. Iannarone S.S. Historic Institutionalism in Urban Sociology and Politics [Electronic resource] / S.S. Iannarone. – Mode of access: web.pdx.edu/~sari/HI_essay_final.pdf.
7. Immergut E.M. Historical Institutionalism and West European Politics [Text] / E.M. Immergut, K.M. Anderson // *West European Politics*. – 2008. – Vol.31, №.1-2 (January-March). – P. 345-369.
8. Jönsson C. Institutional Theory in International Relations [Electronic resource] / C. Jönsson, J. Tallberg. – Mode of access: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=534142&fileId=625444>.
9. Katzenstein P.J. Analyzing Change in International Politics: The New Institutionalism and the Interpretative Approach [Electronic resource] / P.J. Katzenstein. – Mode of access: http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp90-10.pdf.
10. Lustick I.S. Taking evolution seriously: historical institutionalism and evolutionary theory [Text] / I. S. Lustick // *Polity*. – 2011. – Vol. 43, №.2 (April). – P. 179-209.
11. Айвазова С.Г. Институционализм и политическая трансформация России [Электронный ресурс] / С.Г. Айвазова, П.В. Панов, С.В. Патрушев, А.Д. Хлопин. – Режим доступа: http://www.gar.ru/partner/files/2institutstionalizm_i_politicheskaya_transformatiya_rossii.doc.
12. Бунецький Л. Институціональна проблематика в сучасній політичній науці: аналіз феномена «політичний інститут» [Текст] / Л. Бунецький // ВЛІУ. Сер. «Філософсько-політологічні студії». – 2010. – Вип. 1. – С. 70-78.
13. Гельман В. Россия в институциональной ловушке [Текст] / В. Гельман // *Pro et Contra*. – 2010. – Июль-октябрь. – С. 23-38.
14. Колодій А. Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях [Текст] / А. Колодій // ВЛІУ. Сер. «Філософсько-політологічні студії». – 2010. – Вип. 1. – С. 60-69.
15. Рябчук Н. Закон сообщающихся сосудов и некоторые другие законы [Электронный ресурс] / Н. Рябчук. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/50/riab15-pr.html>.
16. Фисун А. А. К переосмыслению постсоветской политики: неопатримониальная интерпретация [Текст] / А. А. Фисун // *Политическая концептология*. – №.4. – 2010. – С. 158-187.